

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

**Ефективна
ЕКОНОМІКА**

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 5, 2017

[Назад](#)

[Головна](#)

0 0 0 0 0 0 0 0 0

УДК 631.1:338:51-77

*В. А. Фостолович,
кандидат с.-г. н, доцент кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки,
Вінницький національний аграрний університет*

ОСНОВНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО ПІДХОДУ ДО СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМ ПІДПРИЄМСТВОМ

*Valentyna Fostolovych,
Dr. PhD, assistant professor of accounting and taxation sectors of the economy of the Faculty of Accounting and Auditing
of Vinnytsia National Agrarian University*

KEY ASPECTS OF THE MODERN APPROACH TO THE MANAGEMENT SYSTEM OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

В основі сучасного підходу до системи управління сільськогосподарським землекористуванням лежить застосування інтегрованих систем управління, широке впровадження логістики та організації бізнесу, спільного партнерства, широкої конкуренції. Реалізувати такий підхід можливо лише при впровадженні сучасних інструментів до загальної системи управління підприємством.

Важливою складовою організаційно-економічного механізму системи управління сільськогосподарським підприємством та його земельно-ресурсним потенціалом є екологічний аудит, який дозволяє здійснити аналіз і розробити науково-обґрунтований прогноз та за допомогою сучасних методів і інструментів здатний забезпечити достатнім рівнем інформації.

Тому, з метою розробки сучасного підходу до системи управління сільськогосподарськими підприємствами та підвищення показників економічної, екологічної та соціальної ефективності слід удосконалити його організаційно-економічний механізм.

The basis of the modern approach to the management of agricultural land use is the use of integrated management systems, logistics and widespread adoption of business organization, joint partnerships, broad competition. To implement this approach is only possible with the application of modern tools of the total enterprise management system.

An important part of the organizational and economic mechanism system of farm land and its resource potential is the environmental audit that allows to analyze and develop science-based prediction and using modern methods and tools can provide a sufficient level of information.

Therefore, to develop a modern approach to farm management system and improve the performance of economic, environmental and social efficiency should be improved organizational and economic mechanism.

Ключові слова. Система управління, сільськогосподарське землекористування, методи, принципи інструменти, аудит.

Keywords. System management, agricultural land use, methods, principles tools audit.

Постановка проблеми. Сучасний стан економіки України та прагнення і можливості, які склались в напрямку євроінтеграційних прагнень вимагають радикальних змін до системи управління підприємствами та методів ведення бізнесу. Одним із головних ресурсів України та національним багатством є землі, що мають досить високий потенціал продуктивності, реалізувати який можливо лише при впровадженні найбільш дієвих науково обґрунтованих підходів та інструментів, апробованих досвідом закордонних і вітчизняних найбільш успішних підприємств. В практиці світових лідерів бізнесу за ринкової економіки перевага надається екологічно безпечним, соціально зорієнтованим економічно ефективним технологіям систем господарювання і управління [1]. Серед різноманіття наявних пріоритетів та напрямків розвитку України об'єктивно виникла необхідність розробки моделі сучасної системи управління сільськогосподарськими підприємствами, що на вимогу динамічного середовища потребує переорієнтації традиційного механізму господарювання на модель раціонального використання і збереження земельно-ресурсного потенціалу спрямованого на соціально-економічний розвиток. При спрямуванні сільськогосподарського бізнесу лише на економічний результат землекористування проявляється негативний вплив на показники стану навколишнього природного середовища. Ігноруючи екологічні аспекти використання природних ресурсів сільськогосподарськими підприємствами своїми діями ми одноznaczно прискорюємо екодеструкцію наявних у фонді України земельних ресурсів, що унеможливує економічний розвиток держави. Слід розуміти, що зневажаючи екологічну складову ми, зменшуємо потенціал економічної ефективності сільськогосподарського виробництва, й у підсумку, усугублюємо як соціально-екологічні проблеми, так і стан продовольчої безпеки. Такий підхід до розуміння економіки вимагає запровадження сучасних елементів у систему управління як на макрорівні, так і на рівні держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню зміни підходу до системи управління у сільськогосподарських підприємствах приділено достатню увагу вітчизняними та зарубіжними науковцями, зокрема Г.М. Заболотний, В.І. Захарченко, А.М. Ступницький [2], Дорогунцов Ярмоленко В. О. [9], Магдалена Козак [11]. Проблеми впровадження інтегрованих систем управління та розробці механізму його функціонування приділено увагу у наукових працях О.І. Момот [2], Мартинчук М.І. [5], Шевців Л. Ю., Шевців А. Б. [7]? Н.В. Зіновчук, О.Л. Михайлюк, Л.Ф. Кожушко, П.М. Скрипчук та ін.

Проте, невизначеними залишаються основні інструменти реалізації інтегрованих систем управління у сільськогосподарських підприємствах, та не розроблено механізм їх адаптування у практику господарювання. Особливого підходу потребує залучення малих сільськогосподарських товаровиробників та домогосподарств до процесу спільної реалізації національної еколого-економічної політики та формування такої інформаційної бази, яка за найменших зусиль дасть можливість приймати ефективні управлінські рішення на базі електронних програмних продуктів доступних для бажаних користувачів.

Постановка завдання. На вимогу виконання еколого-економічної політики розвитку країни актуальним повстало питання розробки методів підвищення рівня економічної, екологічної та соціальної ефективності господарювання через призму розробки принципів, методів, інструментів та в цілому механізму реалізації такої ініціативи, сформованої на базі найкращих світових практик, адаптованих до умов господарювання підприємств України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сільськогосподарське виробництво є одним із перспективних напрямків розвитку економіки України. Земельні ресурси України мають специфічне місце, оскільки унікальні чорноземи вважаються джерелом державного багатства. Безгосподарське використання сільськогосподарських угідь підприємствами України спричинило:

- зниження рівня родючості ґрунтів,
- поширення ерозійних процесів,
- збільшення площ під деградованими та забрудненими землями.

Тому, проблема розробки механізму спрямованого на підвищення рівня ефективності використання земельних ресурсів із врахуванням екологічного фактора, й розробка сучасних методичних підходів до визначення еколого-економічної ефективності потребує уваги. Одним із елементів системи управління підприємством є впровадження екологічного аудиту, як елементу інтегрованої системи управління підприємством [7, 8]. Важливою складовою організаційно-економічного механізму екологічного аудиту сільськогосподарського землекористування є наявна інформаційна база [6], яка дозволяє здійснити аналіз та розробити науково-обґрунтований прогноз.

Оцінюючи показники екологічної та ресурсної продуктивності України варто відмітити, що величина валового внутрішнього продукту у постійних цінах 2011 р. за паритетом купівельної спроможності у 2015 році зменшився до рівня 319184,6 млн. міжнародних доларів, що менше на 40636,5 млн. міжнародних доларів ніж у 2010 році. Хоча, при цьому, оцінюючи величину валового внутрішнього продукту у постійних цінах 2010 р. на одиницю споживання енергії слід відмітити збільшення даного показника. Якщо у 2010 році його величина становила 14585,0 грн./тонну нафтового еквівалента, то у 2014 році він становив вже 17344,6 грн./тонну нафтового еквівалента, що у 1,2 раза більше. Такий стрімкий зріст його спостерігається у всі аналізовані періоди. За аналізований період спостерігається зниження обсягу загального постачання первинної енергії з 132308 у 2010 році до 105683 тис. тонн нафтового еквівалента у 2014 р. Аналогічно знизилась величина кінцевого споживання енергії (табл. 1).

В ресурсному забезпеченні економіки сільськогосподарського виробництва важливе значення має наявність природних ресурсів, які є структурними складовими усього ресурсного потенціалу, зокрема – земельні ресурси.

Таблиця 1.
Динаміка показників екологічної та ресурсної продуктивності

Показники	Роки						Відхилення, + 2015 до 2010 рр
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Кількість населення, тис. осіб	45870,7	45706,1	45593,3	45489,6	43001,2	42844,9	-3025,8
Валовий внутрішній продукт у постійних цінах 2010 р., млн.грн	1079346	1138338	1141055	1140750	1066001	960789	-118557
Валовий внутрішній продукт у постійних цінах 2011 р. за паритетом купівельної спроможності, млн. міжнародних дол.	359821,1	378531,8	379288,9	379288,9	354255,8	319184,6	-40636,5
Викиди вуглекислого газу в енергетиці тис.тонн	130328,4	146348,8	147374,8	147169,0	125410,8	106956,5	-23371,9
відсотків до 2010 р.	100,0	112,3	131,1	112,9	96,2	82,1	-17,9
Вуглецева продуктивність валового внутрішнього продукту в постійних цінах 2010 р. (грн./т CO ₂)	5444,9	4824,1	4918,4	4944,6	5474,0	5928,2	+483,3
відсотків до 2010 р.	100,0	88,6	90,3	90,8	100,5	108,9	+8,9
Обсяг викидів вуглекислого газу на одну особу, тонн	4,3	5,2	5,1	5,1	4,5	3,8	-0,5
Загальне постачання первинної енергії тис. тонн нафтового еквівалента	132308	126438	122488	115940	105683	...	-
відсотків до 2010 р.	100,0	95,6	92,6	87,6	79,9	...	-
Кінцеве споживання енергії тис. тонн нафтового еквівалента	74004	75852	73107	69557	61460	...	-
відсотків до 2010 р.	100,0	102,5	98,8	94,0	83,0	...	-
Обсяг споживання енергії на одну особу, кг нафтового еквівалента	1613,3	1659,6	1603,5	1529,1	1429,3	...	-
Валовий внутрішній продукт у постійних цінах 2010 р./1 спож енергії (грн./тонну нафтового еквівалента)	14585,0	15007,4	15608,0	16400,2	17344,6	...	-
відсотків до 2010 р.	100,0	102,9	107,0	112,4	118,9	...	-

Джерело: Сформовано автором на основі [4]

У загальній земельній структурі України частка сільськогосподарських угідь становить 68,8%, з яких рілля займає у 2015 році 32541,3 тис.га, що становить 53,9% від загальної земельної площі.

Це свідчить про досить високий рівень розораності земель в Україні. З погляду екологічної оцінки, такий рівень розораності є дуже великим.

У загальній площі сінокося та пасовища займають 7840,5 тис. га у 2015 році, тоді як у 2010 році їх величина була більшою на 52,8 тис. га. у загальній структурі земель сінокося та пасовища становлять 13,0%.

Аналізуючи стан та площу лісів і інших лісовкритих територій України варто відмітити їх збільшення у 2015 році при порівнянні із станом на 2010 рік. якщо у 2010 році їх площа становила 10601,1 тис.га, то у 2015 році збільшилась до 10633,1 тис. га., що є позитивною тенденцією (табл. 2).

Таблиця 2.
Показники наявності та використання природних ресурсів

Показники	Роки						Відхилення, + 2015 до 2014 рр
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Земельна площа країни, тис.га	60354,8	60354,9	60354,9	60354,9	60354,9	60354,9	+0,1
Площа сільськогосподарських угідь, тис.га	41576	41557,6	41536,3	41525,8	41511,7	41507,9	-68,1
Частка сільськогосподарських угідь у загальній площі, %	68,9	68,9	68,8	68,8	68,8	68,8	-0,1
Площа ріллі, тис.га	32476,5	32498,5	32518,4	32525,5	32531,1	32541,3	+64,8
Частка ріллі у загальній площі, %	53,8	53,8	53,9	53,9	53,9	53,9	+0,1
Площа сінокося і пасовищ, тис.га	7892,8	7886	7870,1	7855,6	7848,3	7840,5	-52,3
Частка сінокося і пасовищ у загальній площі, %	13,1	13,1	13,0	13,0	13,0	13,0	-0,1
Площа лісів і інших лісовкритих територій, тис.га	10601,1	10611,3	10621,4	10624,4	10630,3	10633,1	+32
Частка лісів і інших лісовкритих територій у загальній площі, %	17,6	17,6	17,6	17,6	17,6	17,6	-

Джерело: Сформовано автором на основі [4]

Крім високого рівня розораності земель в Україні спостерігаються досить значні обсяги викидів забруднюючих речовин. У 2015 році величина обсягів викидів забруднюючих речовин становила 4521,3 тис. т. у тому числі серед найбільш небезпечних 854,0 тис. тон діоксиду сірки, 453,0 тис. тон діоксиду азоту і 1971,9 тис. тон оксиду вуглецю.

З позиції особіного впливу слід відмітити, що у 2015 році на кожного громадянина України припадало 105,5 кг викидів забруднюючих речовин (табл. 3). Такі негативні фактори мають вплив на тривалість життя людей.

Таблиця 3.
Показники екологічних аспектів якості життя

Показники	Роки						Відхилення, + 2015 до 2010 рр.
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Обсяг викидів забруднюючих речовин, тис.т	6678,0	6877,3	6821,1	6719,8	5346,2	4521,3	-2156,7
у т.ч. найбільш небезпечних							
діоксиду сірки	1235,2	1363,4	1430,3	1413,3	1160,6	854,0	-381,2
діоксиду азоту	603,7	633,0	634,6	633,4	541,4	453,0	-150,7
оксиду вуглецю	2951,9	2908,2	2830,5	2782,1	2283,4	1971,9	-980
Обсяг викидів забруднюючих речовин на одну особу, кг	145,6	150,5	149,6	147,7	124,3	105,5	-40,1
у т.ч. найбільш небезпечних							
діоксиду сірки	26,9	29,8	31,4	31,1	27,0	20,0	-6,9
діоксиду азоту	13,2	13,9	13,9	13,9	12,6	10,6	-2,6
оксиду вуглецю	64,3	63,6	62,1	61,1	53,1	46,1	-18,2
Обсяг викидів зважених твердих частинок менше 10 мкм, тис.т	594,5	641,0	609,6	553,8	434,1	377,4	-217,1
Обсяг викидів зважених твердих частинок менше 10 мкм на одну особу, кг	13,0	14,0	13,4	12,2	10,1	8,8	-4,2
Середня очікувана тривалість життя при народженні, років	70,44	71,02	71,15	71,37	71,37	71,38	0,94

Джерело: Сформовано автором на основі [4]

Зменшити негативний вплив індустріалізації і як наслідок її – значного рівня впливу на здоров'я людей можливо шляхом запровадження маловідходних та безвідходних технологій.

Для реалізації такої ініціативи підприємства потребують фінансових вкладень та додаткових інвестицій (табл. 4).

Такі вкладення не завжди призводять до отримання видимої позитивної економічної вигоди, тому їх частка у загальній структурі капіталовкладень є мізерною і становить у 2015 році 2,8%, проте у 2010 році цей показник був на рівні 1,4%.

Таблиця 4.
Капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища за напрямками природоохоронних заходів, у фактичних цінах млн. грн.

Показники	Роки						Відхилення, + 2015 до 2010 рр
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Обсяг капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища	2761,5	6451,0	6589,3	6038,8	7959,9	7675,6	+4914,1
у тому числі на:							
охорону атмосферного повітря і проблеми зміни клімату	1139,9	2535,6	2462,7	2411,9	1915,1	1422,9	+283
очищення зворотних вод	734,7	721,3	847,0	834,1	1122,1	848,9	+114,2
поводження з відходами	475,6	1183,9	730,5	713,9	784,0	737,5	+261,9
захист і реабілітацію ґрунту, підземних і поверхневих вод	319,9	639,1	540,5	325,0	359,9	388,3	+68,4
зниження шумового і вібраційного впливу (за винятком заходів для охорони праці)	10,7	39,1	33,4	28,2	9,9	40,8	+30,1
збереження біорізноманіття і середовища існування	19,5	18,4	15,8	26,4	11,5	22,4	+2,9
радіаційну безпеку (за винятком заходів для запобігання аваріям і катастрофам)	1,6	1274,9	1922,1	1678,9	3745,1	4205,0	+4203,4
науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування	7,6	11,5	6,1	6,2	6,2	2,1	-5,5
інші напрями природоохоронної діяльності	52,0	27,2	31,3	14,2	6,0	7,8	-44,2
Частка капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища у загальному обсязі капітальних інвестицій, %	1,4	2,5	2,3	2,4	3,6	2,8	+1,4

Джерело: Сформовано автором на основі [4]

В цілому, обсяг капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища становив у 2010 році 2761,5 млн. грн., а у 2015 році збільшився майже у 2,8 рази і становив 7675,6 млн. грн.

Оцінка величини поточних витрат на охорону довкілля за напрямками природоохоронних заходів нами представлено у таблиці 5.

Таблиця 5.
Поточні витрати на охорону навколишнього природного середовища за напрямками природоохоронних заходів, у фактичних цінах млн. грн.

Показники	Роки						Відхилення, + 2015 до 2010 рр.
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Обсяг поточних витрат на охорону довкілля	10366,6	12039,4	13924,7	14339,1	13965,7	16915,5	+6548,9
у тому числі на:							
охорону атмосферного повітря і проблеми зміни клімату	1314,8	1475,4	1341,5	1415,8	1238,6	1519,8	+205
очищення зворотних вод	5035,5	5388,4	6195,1	6175,9	5611,6	6644,3	+1608,8
поводження з відходами	2599,6	3865,9	4756,2	4844,3	5417,0	6801,9	+4202,3
захист і реабілітацію ґрунту, підземних і поверхневих вод	476,3	592,7	743,5	923,2	964,7	1152,7	+676,4
зниження шумового і вібраційного впливу (за винятком заходів для охорони праці)	0,6	31,7	118,2	110,7	3,2	67,6	+67
збереження біорізноманіття і	236,4	328,9	384,7	417,1	358,4	378,4	+142

середовища існування							
радіаційну безпеку (за винятком заходів для запобігання аваріям і катастрофам)	457,8	72,1	80,6	154,2	121,5	88,7	-369,1
науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування	57,6	49,9	63,7	58,8	52,9	46,7	-10,9
інші напрями природоохоронної діяльності	188,0	234,4	241,2	239,0	197,7	215,4	+27,4

Джерело: Сформовано автором на основі [4]

Землекористування є об'єктивно зумовленим процесом:

- залучення людиною землі до виробничої і невиробничої діяльності,
- їхнє відтворення,
- охорону земель.

Тому, на екологобезпечне використання земель мають значний вплив перерозподіл, реорганізація існуючих і створення нових землекористувань. Змін потребують не самі підприємства, а підхід до системи управління ними. Стрімкий рівень поширення глобалізації вимагає швидкого реагування на зміну попиту ринку. Таку реакцію можливо забезпечити лише при наявності оперативної інформації про коливання та відповідних механізмів надходження такої інформації. Ці моменти і визначають можливість застосування альтернативних шляхів поліпшення ефективності використання земель та інших ресурсів, зокрема, на рівні регіонів.

Проте, щоб здійснити таку оцінку, потрібні і знання, досвід і можливість якісно оцінити ефективність використання ресурсів, чого часто бракує. Це можуть забезпечити лише сертифіковані внутрішні аудитори, чи аудиторські фірми. Важливі передумовами у досягненні економічної ефективності використання сільськогосподарських земель нами виокремлено та представлено на рисунку 1.

Рис. 1. Передумовами у досягненні економічної ефективності використання сільськогосподарських земель

Вирішальним значенням у розв'язанні даних проблем є застосування науково обгрунтованої системи принципів, таких як: принципи Демінга, принципи постійного вдосконалення процесів, принцип «нуль дефектів», принцип спільної праці та інші, які спрямовані впливати на загальні керівні принципи поведінки й сфер їх застосування поза межами підприємства.

В сукупності методів інтегрованої системи управління слід приділити увагу застосуванню таким із них як: Метод командної роботи (гуртки якості, цільові виконавчі групи); QFD Quality Function Deployment – Основні функції якості („Дім якості”); ціннісно-вартісний аналіз; FMEA (AMDEC) (Failure mode and effect analysis) Аналіз причин, наслідків та критичності дефектів; SKO; SPC. Дані методи менеджменту здатні забезпечити запланований спосіб дії оснований на алгоритмах та розроблени для вивчення проектної якості і якості виконання дій на кожному із етапів господарювання чи технології виробництва.

Інструментами інтегрованої системи управління підприємством, що забезпечать необхідною, якісною, своєчасною інформацією керівництво для прийняття управлінських рішень повинні слугувати: блок-схеми, діаграма Ісікави, діаграма Паретто, гістограми, контрольні листки, карти контролю. Застосування таких інструментів забезпечить в управлінському процесі своєчасний і якісний збір і достовірну аналітичну обробку даних, результати яких можуть бути використані майже одночасно.

Максимального ефекту від застосування таких інструментів можна досягти при їх поєднанні із запропонованими методами системи управління. Оскільки ефективно управляти будь-якою системою можливо лише за наявності достатньої, якісної та повної і своєчасної інформації про процеси, власне про систему та наяві планові й нормативні показники [5]. Механізм застосування даних методів й інструментів нами згруповано та представлено за етапами життєвого циклу продукту ч виробничого процесу на рисунку 2.

Рис. 2. Етапи застосування сучасних принципів, методів та інструментів адаптованих до сільськогосподарського виробництва

Джерело: Власна розробка на основі: [9; 10]

Найбільш ефективною є будь-яка ініціатива, підтверджена досконалою системою внутрішнього та зовнішнього контролю. Інструментом системи внутрішнього контролю у сільськогосподарських підприємствах з інтегрованою системою управління може виступати внутрішній екологічний аудит, як елемент загальної системи управління поряд із системою екологічного менеджменту, системою менеджменту якості та системою безпеки і гігієни праці. Система екологічного менеджменту та екологічного аудиту повинна бути спрямована на дотримання вимог та принципів стандартів серії ISO 14 000, що забезпечить виконання принципу постійного поліпшення [2; 3], а в результаті і отримання максимального економічного ефекту, підтвердженого позитивними екологічними ефектами та соціальною зорієнтованістю. Отже, у системі організаційно-економічного механізму використання природних ресурсів екологічний аудит слугуватиме засобом поліпшення рівня еколого-економічної ефективності у процесі функціонування суб'єктів господарювання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Тому, з метою розробки сучасного підходу до системи управління сільськогосподарськими підприємствами та підвищення показників економічної, екологічної слід удосконалити його організаційно-економічний механізм. Сучасні системи управління спрямовані на інтегрування складових систем (екологічного менеджменту, менеджменту якості та менеджменту безпеки і гігієни праці до загальної системи управління. Такий підхід передбачає максимальне застосування принципів, методів та інструментів спрямованих на отримання якісної інформації для використання в управлінському процесі.

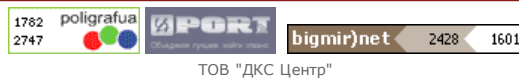
Важливою складовою організаційно-економічного механізму системи управління сільськогосподарським підприємством та його земельно-ресурсним потенціалом є екологічний аудит, який дозволяє здійснити аналіз і розробити науково-обґрунтований прогноз та за допомогою сучасних методів і інструментів здатний забезпечити достатнім рівнем інформації. Лише за таких умов керівництво підприємства зможе приймати управлінські рішення, адекватні до конкретних ситуацій.

Список використаних джерел

1. Дубас, Р.Г. Економіка природокористування [Текст] / Р.Г. Дубас; Навчальний посібник. – К.: «МП Леся», 2007. – 448 с.
2. Момот О.І. Можливості використання міжнародних стандартів для побудови інтегрованих систем менеджменту // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну: зб. наук. праць / О.І. Момот. – К., 2007. – № 5 (37). – С. 133-138
3. Підходи до управління: системний, процесний, ситуаційний [Електронний ресурс] / Дата доступу 07.01.2016 // http://studme.com.ua/1397020512624/menedzhment/podhody_upravleniyu_sistemny
4. Довкілля України за 2015 р [Текст]: Статистичний збірник Державна служба статистики України / За редакцією О. М. Прокопенко- К.:ТОВ Видавництво «Консультант». – 2016 р. С. 112
5. Мартинчук М.І. Впровадження екологічного менеджменту в сільськогосподарських підприємствах / М.І. Мартинчук // Збалансоване природокористування № 2. – 2014. – С. 57-62
6. Soft.Farm [Електронний ресурс] Дата доступу: 14.05.2017 / Режимдоступу:<https://www.soft.farm/uk>
7. Шевців Л. Ю., Шевців А. Б. Обліково-аналітичне забезпечення логістично зорієнтованого стратегічного розвитку підприємства [Текст] / Л. Ю. Шевців, А.Б. Шевців // Економіка і управління підприємством. - Технологічний аудит і резерви виробництва — № 6/5(26), 2015. – С. 32-38
8. Quality management tools [Електронний ресурс] Дата доступу 8.01.2016 р. // http://www.governica.com/Narz%C4%99dzia_zarz%C4%85dzania_jako%C5
9. Фостолович В.А. Елементи удосконалення системами управління підприємством в умовах глобалізації [Текст] / В.А. Фостолович // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». Випуск 12 (45). Частина 2. – 2015 - С. 250-261
10. Фостолович В.А. Особливості формування сучасних систем управління у сільськогосподарських підприємствах з інтегрованою системою екологічного менеджменту [Текст] / В.А. Фостолович // Бизнес Информ. - №5. - 2016 - С. 222-228

References.

1. Dubas, R.H. (2007) *Ekonomika pryrodokorystuvannia* [environmental economics], MP Lesia, Kyiv, Ukraine
2. Momot O.I. (2007) "Possibilities of international standards for building integrated systems management", *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu tekhnolohij ta dizajnu*, vol.5, no.37, pp. 133-138
3. Studme.com.ua (2016), "Approaches to management, system, process, situational", available at: http://studme.com.ua/1397020512624/menedzhment/podhody_upravleniyu_sistemny (Accessed 7 January 2016)
4. Мартинчук М.І. 2014 "The introduction of environmental management in agricultural enterprises", *Zbalansovane pryrodokorystuvannia*, vol.2, pp. 57-62
5. Soft.Farm (2017), "on-line system for planning, accounting and analysis of agricultural enterprises" available at: www.soft.farm/uk, (Accessed 14.05.2017)
6. L. Yu. Shevtiv, and A.B. Shevtiv (2015), "Accounting and analytical support logistically oriented strategic development of the company", *Ekonomika i upravlinnia pidpriemstvom. – Tekhnolohycheskyj audit y rezervy proyzvodstva* vol. 6/5, pp. 32-38
7. Prokopenko O. M. (2016), *Dovkilia Ukrainy za 2015 r*, statystychnyj zbimyk, TOV Vydavnytstvo «Konsul'tant», Kyiv, Ukraine
8. governica.com (2017), "Quality management tools", available at: http://www.governica.com/Narz%C4%99dzia_zarz%C4%85dzania_jako%C5, (Accessed 8 January 2016)
9. Fostolovych V.A. (2015), "Elements improvement of system management in the context of globalization", *Economic Sciences*, vol. 12, no. 45, pp. 250-261
10. Fostolovych V.A. (2016), "Features of formation of modern management systems in agricultural enterprises with integrated environmental management", *Byznes Inform*, vol. 5, pp.222-228

ТОВ "ДКС Центр"